

nih u Archivio di Stato di Venezia i u Državnome arhivu u Zadru, koji se odnose na djelatnost inženjera u Mletačkoj Dalmaciji i Mletačkoj Albaniji. Raznovrsnost fondova (primjerice mletačkih Senato Mar, Proveditori delle Fortezze, Savio Cassier) – osim što ilustriraju zavidnu količinu obrađenoga arhivskog gradiva – svjedoče i o kompleksnosti i zahtjevnosti ovoga istraživanja.

U knjizi se još nalazi i popis literature (367-380), opširan sažetak na talijanskome jeziku (381-398), popis ilustracija preuzetih iz Državnoga arhiva u Veneciji (399-400) te kazalo osobnih imena (401-407) i geografskih pojmova (409-418).

Knjiga Darke Bilić o inženjerima koji su u službi Mletačke Republike djelovali duž istočne obale Jadrana u 18. stoljeću vrijedno je djelo koje izaziva iznimnu pozornost. Raznoliko i brojem impresivno korišteno arhivsko gradivo upotpunjeno brojnom literaturom otvorilo je autorici brojna istraživačka pitanja te pružilo uvid u kompleksnost i višeslojnost istraživane problematike. Na kraju možemo zaključiti da je knjiga vrijedan doprinos istraživanju prošlosti (poglavito urbanih sredina) Dalmacije i Boke kotorske u ranome novom vijeku te predstavlja nezaobilazan izvor ne samo za povjesničare umjetnosti nego i za povjesničare, arhitekte i sve one koji u svojim istraživanjima proučavaju vizualni identitet dalmatinskih i bokeljskih gradova.

Maja Katušić

***Croatica christiana periodica*, god. XXXVII., br. 2 (2013), 229 stranica**

U izdanju Instituta za crkvenu povijest Katoličkoga bogoslovnog fakulteta objavljen je 2013. godine 72. broj znanstvenoga časo-

pisa *Croatica christiana periodica*. Časopis je podijeljen u tri cjeline: *Rasprave i prilozi* (1-178), koji sadrže sedam izvornih znanstvenih radova i jedan pregledni rad, *Prikazi i recenzije* (179-220), u kojima su predstavljeni prikazi raznih nedavno objavljenih knjiga, zbornika radova i znanstvenih časopisa, kao i nosača zvuka te jedno izvješće sa znanstvenoga skupa Na kraju časopisa nalazi se redovita rubrika *Primljene publikacije* (221-224).

Prva cjelina započinje radom Ivana Jurkovića *U potrazi za slavom mučeništva? Sv. Nikola Tavelić i martirski pokret u Córdoba – razlike i sličnosti* (1-19). U radu se razmatra pitanje namjernoga mučeništva u srednjemu vijeku. Autor analizira dva primjera toga fenomena, od kojih se raniji odnosi na javne nastupe tridesetak kršćana u Córdoba sredinom 9. stoljeća, a kasniji na nastup franjevac predvođenih Nikolom Tavelićem u Jeruzalemu koncem 14. stoljeća. U oba slučaja kršćani su pred dužnosnicima islamskih vlasti izjavili da je Muhamed lažni prorok, odnosno islam lažna vjeroispovijest, zbog čega su bili osuđeni na smrt i pogubljeni. Iznoseći sličnosti i razlike između ta dva slučaja, autor nastoji utvrditi je li se radilo o strastvenoj želji da se svetost postigne mučeništvom ili o istinskomu pokušaju obraćeničkoga djelovanja.

Marko Jerković potom u radu *Kandidati za prebendu Zagrebačkog kaptola u provizijama pape Bonifacija IX. (1389. – 1404.)* (21-49) analizira odnos Rimske kurije i kandidata za prebendu Zagrebačkoga kaptola u vrijeme Velikoga zapadnog crkvenog raskola. U to doba nastupila je kurijalna reforma pape Bonifacija IX. koja je bila usmjerena prema uspostavi neosporne papine uloge u regulaciji crkvenoga napredovanja svećenstva. Prema tumačenju autora u tome sustavu glavni oslonac Rimske kurije bile su provizije odnosno bule o imenovanjima kandi-

data na pojedine crkvene časti. Usporednim istraživanjem životopisa klerika koji su se natjecali za mjesto u Zagrebačkome kaptolu autor iznosi opće karakteristike nadarbinskoga sustava, dok istovremeno prikazuje društvenu svakodnevicu srednjovjekovnoga svećeničkog društva.

Još jednu temu iz razdoblja srednjega vijeka donosi Dijana Korać u prilogu *Neki aspekti religioznosti u Kosača* (51-72). Na temelju malobrojnih sačuvanih izvora autorica ukazuje na različite oblike iskazivanja religioznosti kod članova velikaške obitelji Kosača. Kao najbolji pokazatelj pobožnosti autorica navodi oporuke, od kojih se u središtu pozornosti nalazi Jelenina oporuka, udovice Sandalja Hranića i oporuka hercega Stjepana Vukčića Kosače. Osim analize oporuka članova spomenute velikaške obitelji te njihove usporedbe sa sličnim oporukama na dubrovačkome i dalmatinskome području, u članku se obrađuju i drugi aspekti pomoću kojih se nastoji utvrditi stupanj religioznosti obitelji Kosača, poput štovanja pojedinih svetaca, posta i hodočašća.

Središnja tema rada Lovorke Čoralić *Hrvatski useljenici u Mlecima, crkva S. Fosca i posvetni natpis ninskoga biskupa Jeronima Fonde (15. – 18. stoljeće)* (73-84) odnosi se na povezanost useljenih Hrvata s mletačkom crkvom S. Fosca, smještenome u predjelu Cannaregio. Kao glavni izvor u ovoj istraživanju poslužili su oporučni spisi hrvatskih useljenika iz 15. i 16. stoljeća koji su pohranjeni u Državnome arhivu u Mlecima. Povezanost spomenute mletačke crkve s istočnojadranskom obalom potvrđuje se i na temelju analize posvetnih natpisa iz 1733. i 1847. godine na kojima su zabilježena imena ninskoga biskupa Jeronima Fonde i svećenika Francesca Antivarija, vjerojatno venetiziranoga potomka nekoć ugledne barske useljeničke zajednice.

Slijedi članak Relje Seferovića *Moralnoteološka promišljanja klerika u baroknom Dubrovniku* (85-117). Autor u ovome radu proučava radove iz područja moralne teologije koje su dubrovački klerici pisali u 18. stoljeću. Iako je u doba koje je uslijedilo nakon Velikoga potresa 1667. godine dubrovački kler zbog državnoga pritiska osiromašio i nazadovao, autor tumači da se ipak očuvala čvrsta intelektualna jezgra pojedinaca koji su kao državni teolozi, odnosno kao posebni savjetnici vlasti u pitanjima odnosa između države i Crkve, odgovarali na stotine pitanja vezanih uz razne pojave iz svakodnevnice. Uz analizu vanjskih čimbenika koji su utjecali na razvoj djela iz područja moralne teologije na dubrovačkome prostoru, u radu se posebna pozornost posvećuje raspravama franjevca Vitala Andrijaševića, dominikanca Vlahe Morginija i svjetovnjaka Stjepana Šuljage.

Elementi jozefinističkog prava u odnosu Crkve i države u spisu Jus publicum ecclesiasticum (119-127) naslov je sljedećega članka u časopisu. Daniel Patafta u radu iznosi temeljne sastavnice spisa *Jus publicum ecclesiasticum* slavonskoga franjevca Marijana Lasovića (1742. – 1812.), profesora crkvenoga prava na bogoslovnoj školi Generalnoga učilišta u Osijeku. Riječ je zapravo o prvome od dvaju svezaka njegovih predavanja iz crkvenoga prava održanih 1783. godine, a predstavlja važan izvor za poznavanje ključnih načela jozefinističkoga crkvenog prava iz druge polovice 18. stoljeća. Iz njega se razabire na koji se način jozefinističko crkveno pravo uvodilo u Hrvatsku neposredno prije negoli je država oduzela Crkvi pravo odgoja i obrazovanja vlastitoga svećenstva.

Vlatka Vukelić autorica je članka naslovljenoga *Pionirska uloga Ivana Krstitelja Tkalčića u razvoju sisačke arheologije u drugoj polovici 19. stoljeća* (129-152). U prilogu

se istražuje djelovanje hrvatskoga povjesničara Ivana Krstitelja Tkalčića u kontekstu razvoja arheološke misli na prostoru Hrvatske u drugoj polovici 19. stoljeća. Tkalčić se između 1862. i 1867. godine u Sisku bavio proučavanjem povijesti starorimske Siscije kako na temelju pisanih knjiga, tako i na temelju arheoloških nalaza koje je sam našao i prikupio. O tim istraživanjima Tkalčić izvještava u korespondenciji i dopisima s velikanima hrvatske povijesne znanosti i arheologije: Ivanom Kukuljevićem Sakcinskim, Mijatom Sabljalom i Šimom Ljubičem.

Zadnji članak u časopisu djelo je Mariće Karakaš Obradov pod naslovom *Prisilne migracije židovskog stanovništva na području Nezavisne Države Hrvatske (153-178)*. Kao što se i iz samoga naslova može iščitati, tema ovoga rada odnosi se na sudbinu Židova s područja Nezavisne Države Hrvatske koji su zbog progona tijekom Drugoga svjetskog rata potražili utočište u Kraljevini Italiji i na područjima koja je Kraljevina Italija anektirala i okupirala. Tumače se načini na koje su Židovi uspijevali napustiti područje NDH kao i tretman talijanskih vlasti prema židovskim izbjeglicama. Jednako tako razmatra se uloga Katoličke crkve i Jugoslavenske izbjegličke vlade u pružanju pomoći izbjeglim Židovima u Kraljevini Italiji i drugim europskim državama u kojima su Židovi potražili utočište.

Svojim sadržajem i najnoviji broj časopisa *Croatica christiana periodica* nastavlja tradiciju poticanja istraživačkih pothvata na području crkvene povijesti i religiozne kulture u Hrvata. Iako časopis ne sadrži velik broj radova, neupitna je njihova kvaliteta zbog koje će zasigurno moći poslužiti znanstvenoj javnosti kao i široj čitateljskoj publici.

Juraj Balić

Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru, sv. 55 (2013), 266 stranica

U izdanju Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru 2013. godine objavljen je 55. svezak časopisa *Radovi*. U njemu se nalazi deset radova – sedam izvornih znanstvenih radova te tri pregledna rada, a u rubrici *Prikazi i osvrti* predstavljene su dvije knjige i časopis.

Časopis započinje radom Jurja Betelje *Egidije iz Viterba* (1-17) u kojemu se iznose osnovni biografski podaci o redovniku pustinjaku Reda sv. Augustina Egidiju Antoniniju. Opisuje se njegovo djelovanje kao generala Reda pustinjaka sv. Augustina (napose antiosmanski govori), naslovnoga biskupa i uloga na V. lateranskom saboru. U drugome dijelu naglasak je stavljen na Egidijevu znanstvenu i diplomatsku djelatnost te službu zadarskoga nadbiskupa.

Valentina Zovko autorica je rada *Diplomatski ceremonijal – važan oblik komunikacije u pregovorima oko proširenja dubrovačkih granica* (18-40) u kojemu analizira ulogu diplomatskoga rituala koji je pratio granične pregovore na dubrovačkome području koncem 14. i u prvoj polovici 15. stoljeća. Razrađene su brojne teme kao što su: sastav poslanstva i njegova opremljenost, formalni govor, upotrijebljene titule, geste, darivanje, neverbalna komunikacija i mjesto dočeka izaslanika. Sve su one izražavale kompleksan sustav društvene mreže moći, ali i državnu ideologiju vlasti.

Potom slijedi rad Lovorke Čoralić *Želja za pokorom u Vječnome gradu: hodočašća u Rim u oporukama hrvatskih useljenika u Mlecima (XV. – XVIII. stoljeće)* (41-58). Autorica analizira oporučne spise hrvatskih useljenika u Mlecima, koji svojim legatima bilježe Rim kao cilj hodočašćenja. U prvo-